

ŻIEDA TA' KLIEM U TIFSIR

Ta' V. MIFSUD BONNICI

(*miġjub minn Ġ. CASSAR PULLICINO*)

(Jaqbad ma' *Leżen il-Malti*, Għadd 14, 1970)

T

TA – *Jagħti 'l-għaġġiena*, darhom u qalbhom: "Aghġnu". "Ix-xrik tal-ħab-bież ħareġ jagħti 'l-għaġġiena".

Ta għoqda – "Tah għoqda l-watal", ressqu daqsxejn biex iserrhu. "Kulltant il-watal trid taġġtih għoqda, inkella taqtgħu jew mir-ras ta' fuq inkella minn taħt iċ-*ċikk*".

TADBİN – Il-maħsba t'Alla għall-ħwejjeg ta' din l-art kif kien minn dejjem; *Providenza. Providence.*

TAFLA – *Hafna*: "Tgħid jiġi ħut? – Jiġi tafla!"

Żgur: "Tinsi ex tgħidlu – Ngħidlu tafla!"

TAHBILA – Telfa, therwila. "It-tahbila tal-qamar meta jkun sejjer iged-ded".

TAHNIK – *Żegħil*, imġiba ta' min jaf imur man-nies.

TAHRIKA – Rimattizmu, għax qisu wġiġh geġ minn xi għadma mħarrka bil-ksieħ.

TAHŻIMA – Il-biċċa t'isfel tar-robbu ta' quddiem, jiġifieri tliet majjieri kustilja bis-sidra b'kollox.

TAJRA TA' L-ILMA – Li thobb toqgħod lejn xi għadira, fl-imrasi. Is-summien, il-gallozz, il-gallina, it-tigieġa tal-baħar, il-gerwiel, il-pluviera, il-bekkaċċ, il-venew, il-pernicott u dawk kollha li għandhom il-biċċa bejn subgħajhom jissejħu tajr ta' l-ilma u ma jeqfux fuq is-sigar.

TALJA – *Taqbeż barra mit-talja*, "uscire fuori del seminato".

TAMMAS – "Il-ħalib itammsuh biex jagħqad".

TANAS, JOTNOS – Izid jagħmel u jgħid dak li ħasel qal jew laħaq beda;

issokta; jissokta b'leħħa – “insistere, persistere, essere assiduo ossia pertinace”, “to persist”. *Meta wieħed jibda jotnos jibda jil-wiem; xejn toqgħod totnos!; Jotnos biex idahħal 'l ibnu jaħdem.*

TQAQ' W ITQUM – La hażina wisq anqas tajba wisq.

TAGHAB, TIEGHEB – Sfratta, jisfratta. *Orqod, ma rridx intiegħbek, i. e. intajjarlek naghsek. “Disturbare”.*

TAGĦKIRA – Dak it-tajjar li jwaħħlu mal-watal wara li jidilkuh bix-xama' fejn jahbat iċ-ċikk biex il-watal ma jinkeddx.

TAGĦLIKA – Munzell. *Tagħlika ħatab.*

TAGHMIRA – Tagħmira buttuni, snien, “set of buttons, teeth”. *Tagħmira silla.*

TAGHQIDA BAJD – Wieħed u għoxrin bajda tas-serduq, kemm tghammar qroqqa, imqegħdin taħtha biex trabbihom u ssaħħanhom sa jofqsu.

TARA, JITRA – *Titra l-art, jigifieri titqawwa.*

TARAD, JITROD – Dejjem, sikwit irid jew jitlob bil-leħħa.

TARTAR, ITARTAR – Ġama', tiġma' ħafif.

TĀSA – Biċċa merfugħa mill-għagin mitlugh biex jagħgnu l-ħmira biha.

TAWWAT – Żarżir bil-qarn, bil-bebbuxu jew bit-tromba; *tawwit*, “clangore”.

TBAGHRID – Tifqigh ta' raba' bl-ilma bħal għassara; it-thammig tal-bhejjem bħal fi stalla, meta jkun djubi ma tistax tidħol tirfes.

TBASKAT, TITBASKAT – Miet, tmut.

TBATTA, JITBATTA – Waqa', jaqa'. *Kont għoddni tbattejt fl-art.*

TBIQ – Temp magħluq jew ajru fgat, aktarx jigi minn shab baxx li jagħlaq l-arja. *Jinfetaħ it-tbiq u toħroġ l-għomma.* “Close weather”.

(T) DELLEL, JIDDELLEL – Waqa' għal dahru jew baxx, waqa' dell fuqu, gie x'jiksru. *Li ma kienx għax iddellet dik ix-xebba ma żżew-ġitx lil min iżżewġet*, i.e. kienet tieħu raġel aħjar.

TEFTIFA XOGHOL – “job”.

TELGHA – Stanga biex itellgħu l-btieti fuqha.

TEMP – Temp maqlugh, mhux qieghed. “It-temp għadu maqlugh”. *Bit-*

temp, bil-qies, bil-qajl u r-riegla, "moderatamente". *Raġel ta' temp*, "uomo attempato".

TERDI – bćejjeċ tal-flus qodma tal-fidda, xi d-daqs ta' l-ewwieq.

TENTUFA – Haġa żghira.

TERHA (GHAD-DRIS) – bi kliem ieħor, ġhata taż-żara' għad-dris jew iż-żara' kollu tal-qiegħa mhejji għad-dris; jew tiben u qamħ imħallat ma' xulxin għad mhux imderri. Mela hemm terħa għad-dris u terħa għat-tidrija. *Terħa għall-madbaħ* – "cloth for altar".

TERRET, JTERRET – Jitilqu l-ilma fl-art niexfa u ġa mikduda biex issir ratba; jew issaqqi r-raba' biex iġġibu tieri u ma ssibux iebes fix-xogħol. *Qegħdin itertru fil-baġħli biex meta jiġu biex jaħdmu isibuh xott sabiħ sabiħ*.

TFARWAT – bħal far, tala' d-demmi għal wiċċu.

TEWQIMA – Gozz, magħmul minn tiben sifa, trab u qamħ fuq il-qiegħa, imhejji biex jinħadem bil-luħ.

TEWWIKK – Kewkba baxxa mill-maġħżulin, u waħda mill-bdotijiet tas-sajjieda tagħna, li tiġi go Nofs in-Nhar-il-Lbiċ. "*Aqdef għat-tewwikk, dejjem pruwja għalih!*"

TFIEDA, JTFIEDA – Hallielu rebħ jew qlieġ minn xi biċċa xogħol jew bejġħ li wieħed jaġħmel. *Kif tmorru mas-suq? – Kemm kemm wieħed jitfieda!*

TĠELBEN, JIĠĠELBEN – Tqawwa, jitqawwa nitfa. *Beda jiġġelben issa daż-ziemel.*

THENDIM – *Thendima qawwija ta' tērremot jumejn wara l-ewwel tbeż-biża.*

THABAT, JITHABAT – Għamel, jaġħmel id-dawra tad-dar: *Dejjem id-dar titħabat.* Irraġġa, jirraġġa: *It-tfal dejjem jitħabtu.*

THAJNI – Tagħam mithun. *X'għamilt minn tomna tħajni?*

THALLAQ, JITHALLAQ – Ixxennaq, jixxennaq għal kull ma jara; tħajjar, jithajjar minn kollox, jew minn xi haġa għax ibati bix-xewqa, bħallikieku tara min jiekol u tithallaq għalih; tithanxel jew tinnamra. *It-tfal jitfarfru u jitħallqu.*

THANNEK, JITHANNEK – Daħal, jidħol ħelu bħal min jagħmel ta' wiċċu rqiġ jew mistħi, fil-kliem, jew f'dik il-ħaġa li jkun jixtieq, jew jagħmel wiċċu biex jindiehes man-nies fejn irid xi ħaġa. *Min jitħanniklek ikun ħtieġek; Kemm tħannek taqla'.*

THATA, JITHATA – *Is-sħab jitħata* (jew jintgħata). Qawl it-tbaħħir, jiġifieri joghla mix-xefaġ: *Mal-lejl is-sħab jitħata.*

TIBWIQA – Ħaġa fiergħa, vojta, impaħpħa. *Il-baqun għamel ħoss imtap-tap*: għedna: "*Hawn haw' tibwiqa.*" *Tibwiq*, il-wisa' mejjet lil hinn 'il fuq mill-balla ta' l-ajru. "Il vacuo", "The vacuum".

TIDRIJA – *għandi għalqa mejta għat-tidrija: li kien iqum riħ fuq!*

TIEB – Bnazzi. *Hmura waqt tax-xemx l-għejieb juri illi ġej it-tieb.*

TIELA' – *Bit-tiela' w in-niezel*, wara ħafna tiġbid, 'l hawn u 'l hinn, 'il fuq u 'l isfel, wara qatigħ tbaqliq.

TIGĦBID – *Ġild il-muntun bit-tiġbid jibjad; Bit-tiġbid tieħu xi ħaġa rħisa.*

TIMBU TIMBU – Għalih. "Tutto solo", "All alone". *Mar qagħad f'rokna timbu timbu.*

TIMLIQ – Tifħir baxx u barra mill-qies biex jimla r-ras; tifħir fieragħ u qarrieq. "Adulazione", "Flattery".

TIN – *Tin tal-bajtar*, boton ta' frott li johroġ mis-siġra tal-bajtar, wara l-bajtar; *tin żibdi*, mill-abjad; *tin tal-ġludi*, minn dak l-iswed. "It-tin tal-ġludi ġiebu f'Malta wieħed Sultan".

TINHIL – Fejn il-ġebbla ma tkunx għax tkun ratba u mkesksa. *Ġebel bit-tinħil mbux ġebel ħaddiem.*

TIRA – It-trab ta' għalqa li jidher niexef fil-wiċċ u minn taħt ikun imniddi.

TIRX – ġebel kbir.

TIRXA – Blata sbozza, biċċa blat kbira, blata kbira skapulata għaliha, xifer ta' blata żmarrata.

TISQIJA – Dqiq maħlul fl-ilma biex jisqu, i.e. bħal jillamtaw ix-xoqqa ta' Malta.

TISWIB – *Għamilt tiswiba żejt.*

TITRIT – Tluq ta' l-ilma f'art bagħlija li għadhom kemm ħadu wiċċ (bħal-

kieku silla) minnha biex irattbuha u wara jżirgħu.

- TKERĊAĦ, JITKERĊAĦ – Sar, isir imkerċaħ, jġigifieri bil-kemm jimxi, bħal min għadu jqum mill-marda. Baqa' jew mar lura fis-saħħa, fil-kobor.
- TKEJJEF, JITKEJJEF – Xorob, jixrob bil-kif: *Bqajna ġol-ħanut u tkejjifna* i.e. xrobna sewwa.
- TKITTEN, JITKITTEN – Isir irqiq bħall-kittien, jġi rqiq. *Jekk tiżra' sfiq is-sbul jitkitten u ma jferraħx.*
- TLEWWAQ, JITLEWWAQ – Inkiser: *Il-għarajjes kienu tlewwqu għal disa' xhur.*
- TMESLAĦ, JITMESLAĦ – Thakkek, jithakkek: *Doli titmeslaħ miegħek'.*
- TMASHAN, JITMASHAN – Mar saħan; sejjer jišħon jew jiffettet sikwit.
- TMALLIT – Ċewliħ bil-ħjiel tat-tkasbir miegħu: *Xi tmallit miegħi!*
- TMEGHIKA – Is-sodda, bħallikieku fejn wiehed jitmieghek.
- TNEWWEB – *Ir-raba' meta jitnewweb (tħallih mistrieħ kull tant żmien, bil-qies) jagħmel.*
- TAQTAQ, ITAQTAQ – Niżel, jinżel b'dak il-ħoss irqiq bħal ilma minn flixxkun b'fomm irqiq. It-taqtieq donnu mhux qawwi daqs it-tbaqbieq. "To gurgle as water from a flask".
- TOMNIJA – It-tomnija jibdew jżirgħuha f'Dicembru; f'erbat ijiem tinbet u f'erbgħin issebbel. *It-tomnija sa Santu Mattija la hi mwaħħra anqas bikrija; Għal San Mattija iżra' t-tomnija.*
- TOFFA – Dik id-daqsxejn ta' riħa li tkemmex l-imniffsejn, aktarx tagħti fil-qrusa, li jitgħu xi ħwejjeg li ma jibqgħux safja. *It-toffa tal-ħasil tal-qamħ tagħmel in-nemus.*
- TOPPU – *Toppu genejxu, żgħir imkittief.*
- TQADDEB, JITQADDEB – Ibbies, jibbies bħal qadib. *Subgħajja tqaddbu bil-ksieħ; xufftejha tqaddbu bit-Tramuntana, i.e. jixxaqqu bis-sirda u jaħarquha.*
- TORĊMUN – Ruxxmata. *Għandha torċmun tfał.*
- TKAFKAF – Nafar u qajjem rixu bħās-seqer.

- TPERĊAH, JITPERĊAH – Intelaq, jintelaq.
- TORPIJI – *Shab tas-sajf mislufin minn Barbarija li jaqilghu r-riħ imma ma jagħmlux xita, u jekk jagħmlu bħal ferħ rah (sic).*
- TMALLIT – Ilbies, tlibbis kif ġie ġie.
- TQAJJAR – Il-hwejjeġ jitqajru meta jkunu nofs inxief: kemm kemm qatgħu l-ilma u għadhom nedjin.
- TQARQAĊ, JITQARQAĊ – Tqawwa żzejjed, tbaskat. *F'Mejju d-demmm jitqarqaċ u l-fsada f'waqtha.*
- TQARNAS, JITQARNAS – Hasibha u tbażza' bħal min ma jridx jeħel bil-qatta jew iħallas il-laħam.
- TQARTAF – *lqartaf mustaċċib bi snienu; lż-żrafa tqartaf il-qçaċet ta' l-ogħla sigar.*
- TQAWWAS, JITQAWWAS – Tellgħet, ittalla' daharha 'l fuq il-bhima, issir bħal qaws biex titmattar jew għax ikun. *Il-bbejjem kollha jitqawwsu, l-iktar il-qattus u l-gendus.*
- TQAXLEF – Talla', ittalla' bħal qxur. *lż-żarbun qiegħed jitqaxlef; l-x-xita qaxilfet l-art.*
- TRENTA – Bħal imqass semmieni, duda li tgħix taħt l-art u titrabba bl-indewwa; issibba fil-qasbija. Tigdmek trenta jaqbdek id-deni, u jtaffuhulek dari billi jxejruk ġo nieqa biex tħaddem id-demmm.
- TREQRIQ – Li wieħed jieħu l-ħaġa bil-qajl u jtawwal iż-żmien f'dak li jagħmel.
- TRINKA – Taħfira bil-furmatur magħmula mill-mastrudaxxa biex jingasta. *Dawk li jaħdmu fil-bastimenti flok tagħmel trinka jgħidu tagħmel paxxma.*
- TSANGIT – Agġomi.
- TSEBBAQ, JISSEBBAQ – Fettex, iffittex jidħol l-ewwel; iffolla, jiffolla biex jgħaddi lill-oħrajn; tafa' rasu biex jisboq lil sieħbu. *X'inti tis-sebbaq? i.e. X'għaġġla għandek?*
- TSIEFAH, JISSIEFAH – *Jisfaħ sikwit, tgħaddi u targa' tgħaddi spiss minn triq waħda, bħal xi hadd għall-maħbuba ta' qalbu; tiskarigġa; tippas-sigġa. "To hover about".*

TTIBBEL (ITTIBBEL), JITTIBBEL – Iċċajpar.

TUDUN – Hamiem salvagg kbir, mhux tal-barr.

TUFFIEHA – Fil-ktir *tfiefaħ*.

TUGUN – It-tieni biċċa tal-musrana rqiqa fejn issir il-bajda; it-taissil tal-wild; dak li jkun fih it-tarbija. *Il-baqra tewmija aktarx ma tgħammarx għax bla tuġun.*

TWEJQA – (i) Tieqa żghira (ii) Uqija b'tifsirha mċekken; *għaxar twejriet* flok *għaxart ewwieq.*

TURIB jew TWARRIB – Li wiehed iwarrab. "Removal".

TGHAN – Xabla, xablott.

TGHANQAD, JITGHANQAD – Sar, isir għenieqed. *Il-laring meta jitgħanqad irodd.*

TQASSAM – Jitqassmu familja familja (għjiel għjiel) u jingabru għalihom. Il-ferħ tan-naħal malli johroġ mill-garar jibda jżanzan iżanzan u jmur (jitqassam).

TUQQALA – Ir-rota tal-magħżel li jagħżlu bih.

TWIEL – Habat moħħu, ma jibqax miġbur; habat jiggennen.

TWIKKA – *Kulħadd twikka*, jiġifieri kulħadd xteħet jorqod. *U twikkew*, i.e. imteddew.

TŻAMBAR, IŻŻAMBAR – Mela, jimla tajjeb; tala' bi tlieta jew erba' saffi. *It-tgħam jekk ikollu x-xita jiżżambar.*

U

U KOLLOX – Ġa, diġa, u l-aħħar. *Kont u kollox sejjer nitlaq biex immur mistad bil-mitlaq.* L-u xi drabi tidher bħal haġa żejda biex timla u ssebbah. *In-nghaġ tmut u wieqfa.*

UDIENI – Bċejjeċ tar-raddiena, tal-gild jew tar-rix b'ċarruta mdawwra magħhom imdahhlin waħda f'kull waħda mill-*għarajjes* biex fihom jidhol iż-żerzur.

URIEK – pl. ta' wirk. Għandi wraki jugggħuni jew maħlulin.

W

WAHAM – Xewqa mgenna għal xi ikel.

WAHDA – *Kull waħda bi tnejn*, kull ma jmur itenni. *Issa s-sħana tax-xemx tibda kull waħda bi tnejn*, "Adesso il calore del sole procederà con proporzione geometrica". *X'waħda din!*, għajjât ta' biża' jew ta' għageb: *X'waħda din, waslet id-dagħwa tiegħu!*

WAQA' – X'naqa' u nqum! i.e. x'jimpurtani!

WASLA – Biċċa tal-moħriet; tkun għuda twila titwaħhal fil-*madmad*.

WATAL (jew WATAR) – Biċċa għodda tad-daqq tat-tajjar. Dak il-ħabel magħmul minn daqs għaxra jew tnax-il musrana tal-bhejjem li jkun mistrinġut mal-*lasta* u jagħtu fuqu biċ-*Ċik*. L-itjeb li jkun tal-għens salvagġ.

WEJDA – Mnejn taqbad ir-raddiena biex iddawwarha.

WERREK, TWERREK – Qala', jaqla' Wirk Wirk biex jimxi; idum biex jaqla' kuxxtejh, għalhekk tqil fil-mixi; ikerċaħ biex jimxi, għalhekk ftit zopp. *Mara ħoxna mdaħħla fiż-żmien għaddejja twerrek; Il-fniek iwerrku.*

WIĊĊ TAR-RABA' – Il-mizrugħ li jkun tala' fil-wiċċ mill-ħamrija 'l fuq; kull ma jkun qiegħed jitrabba u jikber fir-raba'. Il-wiċċ tas-sajf qisu: qara' twil, bħajra, qamħ, żara', kemmun, ħlewwa. Il-wiċċ tax-xitwa, li jitrabba fix-xitwa, qisu: iñdivja, pastard, kaboċċi, patata, ġdur, ravanell, basal aħdar, zfunnarija, ful, piżelli, qara' baġħli, għal dak li hu ħxejjex, u silla widna, kuċċarda, gilbiena, għal dak li hu ħxielef. Il-wiċċ tas-sajf irid ix-xemx u tax-xitwa l-ilma.

WITET – Għuda mwahħla mal-ħajt ma' hiex iddendel il-ħwejjeg, spalliera. Fil-ktir *utiati*: zewġt utiati.

WIXX – Fih wixx: ironically, meaning "he is an undesirable".

WIŻEB, JIŻEB – nizel, jinzel mill-mizieb, bħal ilma minn fuq bejt, kafè ta' mithna.

WQATT (megħmil) – Sħiħ. Bħalkieku titkellem fuq il-bajtar, tgħidlu lil sieħbek: *Ma tekolx waħda wqatt!*

(FADAL)